

PRIRODA U BAJKAMA HANSA CHRISTIANA ANDERSENA I SUNČANE ŠKRINJARIĆ

EDITA MEDIĆ

Odjel za kroatistiku i slavistiku
Sveučilište u Zadru

UDK 821.163.42.09-93

DOI: 10.15291/magistra.1457

Stručni rad

Primljeno: 5.12.2017.

Prihvaćeno: 5.3.2018.

U radu se nastoje usporednom analizom bajki i priča prikazati zajednička obilježja stvaralaštva H. Ch. Andersena i S. Škrinjarić. Poseban je naglasak na motivima i likovima preuzetim iz prirode; priroda je izvor inspiracije, poprište čudesnih zbivanja i glavni lik. Oboje kroz likove biljaka, životinja, vjetrova, snijega i snjegovića, godišnjih doba i mjeseci, alegorijom i antropomorfizacijom, progovaraju o ljudima, ljudskim osobinama, patnjama i radostima, iznoseći vlastita životna iskustva, projicirajući ljudske odnose u društvu. Česti su formulaični početci i završetci, skloni su ponavljanju likova i motiva u više priča, oboje imaju notu didaktičnosti i sentimentalnosti, ali se ipak razlikuju poimanjem života i životnih ciklusa te osebujnim i prepoznatljivim stilom.

Ključne riječi: *Hans Christian Andersen, Sunčana Škrinjarić, bajke i priče, likovi i motivi iz prirode*

HANS CHRISTIAN ANDERSEN I SUNČANA ŠKRINJARIĆ

Svako je dijete čulo za Hansa Christiana Andersena i pročitalo većinu njegovih priča. U dječjim srcima širom svijeta stoljećima će još biti mjesta za usamljenog kositrenog vojnika, malenu Palčicu, osjetljivu kraljevnju, golog cara, ružno pače i mnoge druge likove kojima je veliki danski pisac udahnuo život. Njegova su djela vječna i neponovljiva. I Hrvatska je dala mnoge vrijedne dječje pisce, a jedna od njih je zacijelo i Sunčana Škrinjarić. Njene priče zrače vedrinom, igrom i optimizmom te nude viziju sretnog i čarobnog djetinjstva u okrilju prirode. Vječne

i uvijek rado čitane Andersenove priče utjecale su, direktno ili indirektno, na mnoge kasnije pisce. Cilj je ovoga rada utvrditi u kojoj je mjeri Andersenov odnos prema prirodi i prirodnim pojavama utjecao na stvaralaštvo Sunčane Škrinjarić.

Iako je Sunčana Škrinjarić gotovo jedina suvremena prozaistica i prva poslije Ivane Brlić-Mažuranić koja je prihvatila bajku kao oblik iznošenja svoje vizije djetinjstva (Idrizović 1984: 252), povela je, kao i H. Ch. Andersen, bajku novim putovima, proširila joj tematiku i dala svoj osobni pečat. Kao što on koristi motive narodne bajke, ali stvara i vlastite originalne priče, oživljujući stvari koje su neznatne, ali pune izvanredne ljepote (Crnković 1971: 37), tako i ona mijenja odnos prema bajci – od klasične bajke preuzela je samo čudesnost. Preuzimajući formu bajke, pripovijeda u simbolima i alegorijom, relativizira zbilju, prepliće mitsko i realno, san i javu. Ona svoje likove flore i faune prerušava u bića koja govore njeno iskustvo, a u prvom planu nije fantazija, već realnost (Idrizović 1984: 253). Muris Idrizović reći će da su njezine priče na granici moderne bajke i poetizirane novele (Idrizović 1984: 253), a s time se slaže i Ivo Zalar, tvrdeći da su to ponekad „male, kratke proze, maštovite poetizacije svakodnevnih običnih zgoda, a ponekad čarobno isfabulirana zbivanja irealnog karaktera za koje je teško reći osvajaju li više lirizmom ili aluzivnom metaforikom.“ (Zalar 1991: 277) Istaknut će da u tim pričama ima i „životne realnosti i simbolike, mitosa i suvremena osjećanja, prodiranja u srž životnih fenomena, kao i nastojanja da se zadrži dječja naivnost i nedužnost gledanja na svijet.“ (Zalar 1991: 278).

Pod njezinim perom bajka gubi svoja klasična obilježja i postaje pripovijetka o svakidašnjim stvarima i životu. Ona sasvim rijetko, gotovo nikako, piše o vješticama, vilama, divovima, patuljcima, princezama i zmajevima – prikazuje svijet djetinjstva koji je dovoljan sam sebi. Jednako tako, i H. Ch. Andersen ima priča u kojima nema ničeg fantastičnoga, a upravo one idu u red njegovih najboljih i najpoznatijih djela (npr. *Carevo novo ruho*, *Kraljevna na zrnu graška*, *Suputnik*, *Djevojčica sa šibicama*).

Kao i Andersen, i ona se služi nekim konstitutivnim elementima narodne bajke, ali zapravo gradi moderniju fantastičnu priču, dok joj stereotipi narodne bajke zapravo služe za rušenje konvencija (Težak 1991: 88). Mnoge njezine bajke narušavaju formulaičnost i strukturu usmene bajke, spajaju likove iz različitih svjetova, ironiziraju stereotipne likove, a priče ne završavaju očekivanim raspletom. Razbija iluziju bajke jer motive standardne bajke daje uvijek u novom kontekstu, miješajući ih s motivima suvremenog života (Težak 1991: 88). Dakle, oba pisca često koriste formulaične početke i završetke, ponekad ih ironizirajući; skloni su

ponavljanju istih likova kroz više priča, istih motiva i formulaičnih rečenica.

Iako Ivo Zalar kaže za Sunčanu Škrinjarić da je nastojala promatrati svijet dječjim parametrima, bez didaktičkih tendencija ili nametljivosti (Zalar 1991: 278), a s njime se slaže i književna kritičarka Jasna Pogačnik (2000: 701), Sunčana Škrinjarić je od stare dječje priče zadržala shvaćanje da priča treba djecu nečemu učiti. Sama će spisateljica u jednom razgovoru istaknuti:

„Ne mislim da dječja književnost bezuvjetno mora imati neku pouku.

Međutim, činjenica je da su gotovo sva uspješna djela prožeta određenim autorskim svjetonazorima koja nenametljivo ipak odražavaju etiku i moral samih pisaca. Dakle, pouka se može nazrijeti na razne načine koju će djeca shvatiti primjereno svojoj dobi, a neki odrasli čak – nikada!“

(Hranjec 2004: 246)

Priče su joj didaktične, s često gnomskim formulacijama koje ponekad strše, no u cjelini njezine bajke na nov način afirmiraju plemenitost, humanizam i vjeru u prijateljstvo (Hranjec 2004: 232), a slično se u svojim bajkama izražavao i Andersen. Njegove su bajke često simbolične ili donose njegovo shvaćanje svijeta i ljudskih odnosa, nenametljivo kritiziraju ljude i društvo u cjelini, rugaju se malograđanštini, sebičnosti, gluposti, izvještačenosti i prijetvornosti, a veličaju prirodnost, ljepotu i pravednost (Tabak 1986: 247). U većini njihovih priča pouke dijele likovi jedan drugome. Iako su oboje skloni didaktici i moraliziranju, u pričama Sunčane Škrinjarić nema toliko okrutnosti ni zastrašivanja. Kod nje nema tragičnih završetaka, anđela, raja i pakla, Isusa i vjere. I H. Ch. Andersenu i Sunčani Škrinjarić neki će kritičari zamjerati pretjeranu sentimentalnost, dok će drugi to isticati kao njihovu prednost – Andersenova kombinacija vedrine i tuge te čudesnog i stvarnog odlična je podloga za djecu koja će tako razvijati svoju emotivnost i polako početi ulaziti u svijet stvarnosti (Crnković 1971: 38).

Iako ni H. Ch. Andersen ne piše često bajke u pravome smislu te riječi, ipak su kod njega još prisutni standardni likovi vještica, kraljeva, princeza. Sunčana Škrinjarić u svojim pričama donosi jednostavan, a u isto vrijeme zapanjujući svijet dječje mašte. Ona ne unosi u svoje priče mitove i legende, ne pokušava dočarati neko staro, davno prošlo vrijeme, nego je usredotočena na sadašnjost i suvremene probleme (Težak 1991: 90). Njenim djelom vladaju svakidašnji, obični događaji i likovi obične djece, ali ipak ih ona, neočekivano oživljavajući svijet naizgled mrtvih stvari, čini čudesnima i tajanstvenima. To su najčešće priče u kojima se na završetku ne odlučuje o velikim stvarima, o sreći ili nesreći, a takvih priča ima i kod Andersena (npr. *Kraljevna na zrnu graška*).

Andersen je obogatio bajku cijelim nizom likova koji se do tada nisu pojavljivali, a i Sunčana Škrinjarić proširuje galeriju likova, što je u dotadašnjoj hrvatskoj dječjoj prozi bila rijetkost. Oboje oživljuju predmete i prirodu, životinje i prirodne pojave. Oživjet će i progovoriti snjegovići, godišnja doba, mjeseci, vjetar, stabla, cvijeće, lonci, porculanske figurice, ptice, lutke, igračke pa čak i interpunkcijski znakovi. Oboje će kroz njih, alegorijom i antropomorfizacijom, progovoriti o ljudima iznoseći vlastita, često intimna životna iskustva, projicirajući ljudske odnose u društvu.

ŽIVOTINJSKI I BILJNI LIKOVI

Priroda je i H. Ch. Andersenu i S. Škrinjarić neprestano vrelo inspiracije, a životinjski i biljni svijet transformiraju se u nešto novo, neviđeno, nešto s ljudskim konturama, poetski uzbudljivo i dramatično (Zalar 1991: 277). Dok se kod Andersena osjeća jak kršćanski svjetonazor, iako s natruhama praznovjerja i poganskoga vjerovanja, Sunčana Škrinjarić se sva predaje prirodi te se ponekad može osjetiti njezin panteistički pogled na svijet:

„Nastali smo od biljaka – reče starac pučkajući lulu od kukuruzovine – i vratit ćemo se ponovno među bilje da se pretvorimo u travu, cvijet ili stablo. Provodim starost na ovoj planini i proučavam ćud vjetrova, a u mladosti sam i sam bio vjetar.“ (Škrinjarić 2000: 76)

H. Ch. Andersen prvi je proširio standardni životinjski repertoar u bajkama. On će pisati o puževima (*Puž i ružin grm*, *Sretna porodica*), balegaru (*Balegar*), krticama, lastavicama i ribicama (*Palčica*), rodama (*Rode*, *Kći Močvarnog kralja*), patkama i labudovima (*Ružno pače*) itd. Sve su životinje prikazane realno, u svome prirodnom okruženju, ali su personificirane. Životinje su nositelji snažne simboličke poruke upućene ljudima: one su brbljave, ohole, spore, glupe, zatucane, surove, ali i dobre, osjećajne, požrtvovne (Crnković 1971: 39). Sunčana Škrinjarić, koja je obogatila hrvatsku dječju književnost novim životinjskim likovima, obrazložiti će svoj postupak u *Najmanjoj priči na svijetu* (2000: 95), pozivajući pisce da pišu o iznimnim životinjama koje su u književnosti nepravedno zanezarene, npr., o dikobrazu, tapiru, mravojedu ili čudnovatom kljunašu, a ne da uvijek koriste istu galeriju već prokušanih likova (vuk, lisica, mačak, medvjed, koza, magarac). Tako se u njezinim bajkama pojavljuju antropomorfizirane razne životinje: tri mala ježa (*Kaktus bajke*), žuna koja ima svoj dućan (*Drvo izobilja*),

a daje i na kredit (*Izlet sa Sivokapom*), mačak koji piše knjigu o svojim slavnim precima (*Veličanstveni mačak*), kornjača koja se odlučila preseliti (*Putovanje stare kornjače*), bijeli zec koji prati čarobnjaka (*Čarobnjak i bijeli zec*), umišljena morška zvijezda i morski jež koji želi postati kralj (*O ježu, kornjači i morskoj zvijezdi*), mali slon koji se neprestano dosađuje (*Dosadno! Ah, kako dosadno!*) itd.

U Andersenovoj istoimenoj bajci balegar napušta carsku konjušnicu u kojoj je živio, uvjeren u svoju veličinu i vrijednost, te kreće u potragu za boljim životnim prostorom. Jednako je neshvaćena i nedovoljno cijenjena kornjača Sunčane Škrinjarić, koja se odlučuje preseliti u susjedni vrt. Obje životinje bile su u rukama prirodnjaka koji proučavaju upravo te vrste:

„Bio je to mali Pero, veliki prirodnjak i odličan đak. – Divan primjerak – tumačio je ushićeno svojem drugu Vladimiru. – To je grčka čančara, vrlo korisna životinja jer čisti vrtove od štetnih kukaca i puževa.“ (Škrinjarić 2000: 126)

Balegara proučavaju otac i sin:

„Alah vidi crnoga skarabeja u crnome kamenu u crnoj litici! Zar to ne piše u Kuranu? – pitao je dječak oca i izrekao balegarevo ime na latinsko-me.“ (Andersen 1986: 142)

Priroda ima čudesna, iscjeliteljska svojstva. Ona zove k sebi ljude koji su se od nje otuđili – zatvoreni u dvorcu kod Andersena ili izgubljeni u užurbanoj gradskoj mašineriji kod S. Škrinjarić. Priroda im nudi odmor, mir, toplinu, pobuđuje u njima veselje i maštu. Ona nudi svoje tople, žive i neponovljive boje, ptičji pjev, nudi im, jednostavno, život kakva su se odrekli, nudi im utočište. Tako Sunčana Škrinjarić u *Kaktus bajkama* donosi priču o mladome slikaru koji je zaspao pod krošnjom staroga hrasta, a potom je proveo u šumi čitav mjesec, oduševljeno slikajući prirodu i šumske životinje koje su u njemu probudile inspiraciju. Vrativši se u grad, priređuje izložbu koja je dana kao kontrast šumskoj jednostavnosti i koju ljudi ne razumiju jer su zaboravili kako izgleda prava priroda:

„Dolazili su mnogi ljudi, kimali glavama, mudrovali, prigovarali, čudili se, smijali se, ogovarali, ili se držali ravnodušno kao da ništa ne vide. Slike su plamtjele žarkim šumskim bojama, a oni već odavno nisu vidjeli drvo, a kamoli ježa, jer od silne jurnjave gradskim ulicama nisu više primjećivali ni oblake. – Kakva mašta! – uzvikivali su neki i poslije napisali da su slike previše izmišljene.“ (Škrinjarić 2000: 43-45)

Stotinu godina prije Sunčane Škrinjarić rusooovski povratak prirodi primijenio je H. Ch. Andersen. I on u bajci *Slavuj* prikazuje otuđenost čovjeka od prirode

i ujedno se ruga dvoranima koji, zatvoreni u blještavu dvoru, bez dodira s prirodom, ne znaju ni kako se pojedine životinje glasaju.

„I krenuše zajedno u lug gdje je slavuj obično pjevao: s njima pođe polovina dvora. Dok su tako pružali korak i grabili naprijed, negdje krava zamuka.

– Oh! – uzdahnu neki gospodičić s dvora. – Evo ga! Koje li čudesne snage i kakva glasa u tako mala stvora! (...)

Onda zakrekeću žabe u bari.

– Divno! – uzviknu kitajski dvorski svećenik. – Sad ga čujem. Glas mu je poput malih crkvenih zvona. (...)

– Slušajte! Eno ga! – i pokaza na malu sivu pticu gore u granju.

– Ma je li moguće! – u čudu će dvoranin. – Ne bih nikad pomislio da je takav. Kako je samo jednostavan! Zacijelo je izgubio boju kad je ugledao ovoliki otmjeni svijet pred sobom!“ (Andersen 1986: 110)

Slijedi groteskan čin kojim kralj odbacuje pravoga, živog slavujda da bi mu „pjevala“ mehanička, umjetno napravljena ptica – stroj.

Priroda je u dosluhu s ljudima, a pogotovo s djecom koja svijet doživljavaju nevinno i neopterećeno pa još uvijek mogu razgovarati sa životinjama (npr. Sunčana Škrinjarić: *Izlet sa Sivokapom*). Negativni likovi, kojih kod Sunčane Škrinjarić ima tek nekoliko (mladić koji je starcu ukrao krčag sa snovima u priči *Krčag pun snova*, kralj koji je slao u pustinju one koji bi mu proturječili u priči *Neposlušne tipke* i sl.), prirodu doživljavaju kao prijatnu, osjećaju da se urotila protiv njih, boje je se jer prikazuje njihova duševna stanja – sve se to može tumačiti kao odraz njihove nečiste savjesti. Priroda je reagirala na krađu starčeva krčaga u priči *Krčag pun snova*, a cijelu sliku možemo doživjeti kao san ili viziju:

„Tjeskoba poče hvatati mladića, to više što se nebo odjednom smrači, a zvijezde nestadoše sa svoda kao da ih je netko rukom pokupio. On osjeti kako ga planina presreće s neprijateljstvom, kako ga biljke više ne vole, kako je izgubio ljubav svih onih sitnih životinjica koje svakodnevno žive s nama, pa ih i ne primjećujemo. Počeše ga bockati mravi, razbudiše se ose i bumbari, pojaviše se stonoge i uholaže, skakavci i cvrčci, noćni leptiri i hruštevci – nevidljiv, ali strašan i moćan svijet kukaca. On ga zaokupi sa svih strana; mladić je još grčevito držao krčag, ali na izmaku snaga, teturajući kao slijep u tmuni među neprijateljskim biljem koje mu se saplitalo o noge.“ (Škrinjarić 2000: 77-78)

U Andersenovoj bajci *Ružin vilenjak* priroda će osvetiti ubojstvo. Malene cvjet-

ne dušice iz jasminova cvijeća izbole su otrovnim kopljima zla brata koji je mučki ubio sestrina zaručnika. U drugoj njegovoj bajci, *Opaki knez*, bahatom knezu osvetili su se komarci:

„Kneza je ljuto zapeklo, a otrov mu je ušao u krv. Strgao je sa sebe pokrivače i svoju odjeću i daleko ih bacio. Plesao je tako gol-golcat pred svojim divljim vojnicima, a oni su se počeli rugati njemu, ludomu knezu, koji je htio poraziti Boga, a pobijedio ga je jedan jedini komarčić.“ (Andersen 2005: 166)

H. Ch. Andersen prvi unosi u bajku razvijeni biljni svijet (tratinčice, heljda, lan, jela, ružin grm, grašak i sl.) i daje mu pokret, ožvljuje ga. U njegovim bajkama cvijeće je nešto uzvišeno jer se iz njega rađa nešto najljepše i neponovljivo – novi život (npr. u bajkama *Palčica*, *Kći Močvarnog kralja*, *Peiter*, *Peter i Peer*), a taj će motiv od njega preuzeti i Sunčana Škrinjarić. Tako Andersen stvara lik djevojčice Palčice koja se rodila iz prekrasna cvijeta – tulipana, ostvarivši tako neizmjernu želju žene koja nije mogla imati dijete:

„I dok ona tako cjelivaše laticu, u cvijetu odjednom nešto puče, i on se otvori. Bijaše to doista tulipan – sad se dobro vidjelo. A unutra, posred cvijeta, na samome zelenom stubiću sjedila mala, majušna djevojčica, neizrecivo nježna i ljupka; ne bijaše veća od palca, pa je stoga nazvaše Palčicom. Od lijepe, ulaštene orahove ljuste napraviše Palčici zipku, modri cvjetići ljubičica bijahu joj dušeci, a ružinom se laticom pokrivala.“ (Andersen 2005: 34)

Po uzoru na Andersena, u bajci S. Škrinjarić *Bajka o Orašku i Mrvici* rodio se jednako lijep mali dječak, ali ne iz cvijeta, već iz oraha. Probio je ljusku u kući djeda i bake koji su bili usamljeni, a silno su željeli imati unučad:

„A u ponoći – kvrc, puče orah napola i u polovini ljuste leži dječarac. Majušan, ali lijep da ne može biti ljepši. Leži on i spava, pa su ga tako ujutro opazili djed i baka.

– Oh, kako krasan mališan! – začudi se baka sva sretna. Dat ćemo mu ime Oraško, jer je nađen u orahu.“ (Škrinjarić 1972: 58)

Stoga, ukratko je opisano njihovo rođenje, dana je etimologija njihova imena, a zatim je Palčica oteta. Međutim, Oraško sam napušta djeda i baku i kreće u potragu za lijekom koji bi mu omogućio da naraste, jer je ovako mali beskoristan. Nakon niza peripetija i Oraško i Palčica pronalaze svojega životnog druga koji je baš po njihovoj mjeri. No dok Palčica zadržava svoj oblik i ostaje živjeti u kraljevstvu malih stvorova – anđela cvijeća, Oraško i Mrvica, sitna djevojčica koju su

roditelji izgubili, preobražavaju se i rastu nakon što su pojeli kvasac koji im je dao pekar, a zatim se vraćaju svojim roditeljima.

I Sunčana Škrinjarić često koristi motiv cvijeća koje je živo – ono razgovara, raduje se, mrzi, voli, umire. Oboje često kontrastiraju mali, neugledni, beznačajni cvijet prekrasnom, ali zlobnom i oholom cvijeću, a iz neugledna pupoljka nerijetko će izrasti prekrasan cvijet – dogodit će se neka veličanstvena preobrazba. Istovremeno oboje podsjećaju na kratkotrajnost i prolaznost ljepote, ali i na neprestano cikličko obnavljanje prirode, na njenu vječnost. Svakomu je cvijetu pridodana određena ljudska osobina, cvijet je simbol taštine, ljubavi, skromnosti, prijateljstva, zavisti i sl.

Najpoznatija bajka S. Škrinjarić zacijelo je *Plesna haljina žutog maslačka*. U njoj se možda najviše ogleda utjecaj H. Ch. Andersena i njegove bajke *Cvijeće male Ide*. U obje bajke cvijeće oživljuje noću i priprema se za ples, pomno birajući najljepšu haljinu. Svaki cvijet želi zablistati i pokazati se u najboljem izdanju.

„Ruža – taj divan cvijet – odijeva nježno, šareno ruho i posipava latice opojnim mirisom. Plavooke potočnice odijevaju modre haljinice sa zelenim kišnim kabanicama. Ljubičica skromno nosi svoju jednostavnu, ali otmjenu odjeću, visibaba dolazi odjevena u bijelo kao vila ili mlada nevjesta. Vitki zumbuli plešu sa stidljivim orhidejama, mirisni jorgovan sa žarkim tulipanima, blijedi lopoč sa sredine jezera dozivlje svoju ljubimicu – hladnu i čudesnu peruniku.“ (Škrinjarić 1994: 37)

H. Ch. Andersen taj je ples ovako opisao:

„Dvije najljepše ruže sjednu na prijestolje, pa su to onda kralj i kraljica. Svi crveni tratori s perjanicama svrstavaju se sa strane, te stoje i klanjaju se: to su komornici. Nato se skupi sve poizbor cvijeće, pa počinje veliki ples. Modre su ljubice pomorski kadeti; plešu sa zumbulima i šafranima, koje nazivaju gospođicama. Tulipani i veliki žuti ljiljani koče se kao stare časne gospođe koje paze da se lijepo pleše i da sve bude kako treba.“

(Andersen 1986: 27)

Na taj veličanstveni bal Sunčane Škrinjarić htio je i mali, skromni, neugledni maslačak, „cvijet koji se ne prodaje po trgovinama, ne bere na proljetnim šumskim šetnjama, on ne miriše lijepo, a vrtlari ga ne vole.“ (Škrinjarić 1994: 38) Bajka nosi izrazite antropomorfne crte, a maslačka muče izrazito ljudski problemi, karakteristični za društvene odnose – ustručava se ići na ples u bijednoj odjeći, ne želi zaostajati za drugima, želi se dokazati ne bi li ga okolina prihvatila, bori se za opstanak u hijerarhiji svijeta cvijeća i zbog toga je tužan i nesretan poput

Pepeljuge:

„Krojile su se haljine za veliku plesnu svečanost, svaki cvijetak bio je radostan, sunce je sjalo, nebo je bilo modro i ravno kao velika staklena ploča. A u seoskom jarku plakao je bijelim suzama maslačak u svojoj ružnoj izgaženoj suknji u kojoj nikako nije mogao ići na ples. (...) Haljina mi je izgažena, ne mirišem kao ruža ili jorgovan, nemam plavu boju potočnice ni ponosno držanje zumbula. A sutra je ples. Neću da budem najružniji.“ (Škrinjarić 1994: 38)

Cijela priroda suosjeća s nesretnim maslačkom, ali nitko ne zna kako mu pomoći. Na koncu stari mrzovoljni pauk, predosjećajući svoju smrt, a želeći prije nje napraviti neko dobro djelo (što neodoljivo podsjeća na postupke mnogih zlih ljudi koji se pred smrt pokušavaju iskupiti dobrim djelima), satkao je maslačku haljinu „nježnu i prozračnu poput najfinije paučine, providnu i laganu od najdivnije pređe“ (Škrinjarić 1994: 39). I tada se događa preobrazba – od neuglednoga i nezanimljivoga cvijeta, maslačak je postao najljepši i najčudesniji na cijelome plesu, gdje su mu se svi divili. Sutradan ga je ubrao neki dječak i puhnuo u njega, raznijevši ga po cijeloj livadi. Muris Idrizović (1984: 254) reći će da je S. Škrinjarić prvo „oplemenila maslačak, obični dosadni drač, navukavši mu najljepšu haljinu, pomogavši mu da izađe na svjetlo istine ili iluzije o sebi, a zatim uvodi dječaka koji puhanjem u prozračnu plesnu haljinicu raspršuje sliku i otkriva iluziju“. Motiv preobrazbe obradio je i H. Ch. Andersen u bajci *Ružno pače*. Iz ružnoga pačeta kojega su svi omalovažavali, izbjegavali i tjerali, izrastao je prekrasan labud:

„Mladi se labud zastidje i sakri glavu pod krilo; od tolike sreće nije znao što da radi. Bijaše presretan, ali ne i ohol, jer se dobro srce nikad ne uzoholjuje. Sjeti se kako su ga gonili i rugali mu se, a sad mu, eto, svi vele da je najljepši među onim lijepim pticama.“ (Andersen 1986: 127)

Sličnu sudbinu doživio je i Andersenov čičak u priči Što je doživio čičak kada mu je, nakon godina odbacivanja i zanemarivanja, iskazana nenadana čast. Godinama ga je opazio samo stari magarac koji ga je htio pojesti, a rastao je uz prašnjavu cestu. U vrtu je, međutim, raslo najljepše cvijeće koje su mnogi proučavali i divili mu se. Jednog je dana djevojka iz Škotske ubrala upravo čičkov cvijet jer ju je podsjećao na domovinu – čičak krase škotski grb. Njegov je cvijet prvo završio u zapučku djevojčina zaručnika, a potom kao ukras za okvir njihove slike.

Andersen i S. Škrinjarić pisat će i o prolaznosti ljepote i cvijeća, ali i o obnavljanju prirode:

„Onda uze malu papirnu kutiju na kojoj bijahu naslikane lijepe ptice, otvori je i u nju položi mrtvo cvijeće. – To će biti vaš mali lijes – reče. A kad kasnije ovamo dođu tetkići Norvežani, oni će mi pomoći da vas pokopam u vrtu, da nagodinu opet izrastete i budete još ljepši!“ (Andersen 1986: 33)

U *Plesnoj haljini žutog maslačka* dječak će u jednom dahu uništiti maslačkovu prekrasnu haljinu, ali će zato na tome mjestu dogodine niknuti još više malih maslačaka.

U Škrinjarićinoj *Priči o crvenom maku* mali crveni mak sam je dolebdio djeci u vrt nakon što su njegovu braću pokosili u polju. U tom je vrtu nastavio rasti sve do jeseni kada je vjetar odnio njegove laticice.

Oboje često pišu o malom, skromnom, ali lijepom cvijeću koje raste pored puta, a koje je kontrastirano oholu vrtinom cvijeću, s tipičnim ljudskim osobinama – ljubomorom i zavišću. Takva je Andersenova tratinčica iz istoimene bajke, u kojoj su zbijeni svi najplemenitiji osjećaji:

„Ptica ju je poljubila kljunom, pjevala joj je te opet uzletjela u modre visine. Četvrt sata prođe dok se cvijetak pribrao od silnog zanosa. Napol zastidena, ali ipak u dnu srca radosna, pogleda tratinčica na cvijeće u vrtu... Ta ono je vidjelo kakvu je čast i sreću doživjela, pa je moralo priznati da se i ima čemu radovati. A tulipani se još i više ukočili negoli prije, samo što su im se lica nekako ušiljila i pocrvenjela od jeda. I bućoglavi se božuri još većma naduli – uh, dobro je što ne znaju govoriti, jer bi tratinčica imala što čuti. Jadni cvijetak dobro vidje da mu susjedi nisu najbolje volje, i bi mu baš od srca žao.“ (Andersen 1986: 77)

Pričom *Modri cvijet* Sunčana Škrinjarić (1994: 22) nenametljivo poučava i odgaja djecu, ističući da zavist donosi samo tugu, jer je to „podmukla bolest i njene su žrtve uvijek neraspoločene“.

Mali, lijepi, ali skromni šumski cvijet rastao je okružen drugim biljkama, nesvjestan svoje ljepote. Njega i gljivu koja je rasla u blizini vezalo je iskreno prijateljstvo, ali je njihovu idilu narušavala zavidna zelena paprat sa svojim zlobnim komentarima.

„U biti, paprat je zavidjela modrome cvijetu zbog njegove blagosti i skladne pojave. Zavist ju je izjedala i činila još zelenijom. Podrhtavala je od jada pri pomisli na modru, jedinstvenu boju tog sitnog cvjetića koja je toliko odudarala od tamne, gotovo tmurne okolice.“ (Škrinjarić 1994: 20)

U *Priči o vrganju, muhari i ciklami*, jestiva vrganja krasi skromnost jer je izgledom neprivačlan i običan. Nasuprot njemu, otrovna gljiva muhara je lijepa, ali samodopadna i umišljena. Među njima se nalazila i sitna, mirisna ciklama. Jednog ju je dana ubrala djevojčica, a vrganj je završio u košarici njezina brata. No iako je muhara zla i otrovna, Sunčana Škrinjarić je ne ostavlja sasvim beskorisnom i nepotrebnom, ne kažnjava ju, nego tješi time da sve ima svoju svrhu, pa tako i ona, svojom crvenom bojom i izgledom, pridonosi ljepoti šume (Škrinjarić 1994: 20).

Oboje su znali vješto i zanimljivo objasniti pojave koje se katkad događaju u prirodi. Andersen će opisati kako je ohola i obijesna heljda ponosno, prkosno i ukočeno dizala glavu, iako su je drugi upozoravali, čak i u nevremenu. Za kaznu ju je ošinula i opalila munja te je postala samo mrtav, beskoristan korov u polju (Andersen 1986: 106). Zbog svoje oholosti, kažnjen je i suncokret u priči S. Škrinjarić *Kako je suncokret izgubio lice?* koji je umislio da se u njemu krije sunce. Bio je previše otmjen, ni s kim nije razgovarao, prezirao je i s visoka gledao na stanovnike vrta. Kaznile su ga ptice, koje nisu marile za njegove priče, pojevši sjeamenke od kojih je bilo sastavljeno njegovo lice kojim se previše dičio (Škrinjarić 1972: 15).

VJETAR KAO ANTROPOMORFIZIRANA PRIRODNA POJAVA

I S. Škrinjarić i H. Ch. Andersen udahnuli su dušu i dali ljudski oblik vjetru. S. Škrinjarić napisala je čitave cikluse priča o vjetrovima, gdje su oni nositelji radnje i glavni likovi.

Vjetar u njenoj bajci *Vjetar na ljetovanju* prikazan je kao starac duge raščupane brade, koji upravo odlazi na zasluženi odmor. No ubrzo shvaća da svijet bez njega ne može funkcionirati pa se vraća na posao.

„Jednoga dana Vjetar se osjetio vrlo starim i umornim. Nije to bilo nikakvo čudo. Godinama i stoljećima marljivo je i savjesno obavljao svoju dužnost. Stizao je posvuda i pojavljivao se u najraznolikijim oblicima: čas kao nježan, jedva primjetljiv proljetni lahor, čak kao strašna oluja koja skida krovove s kuća i ruši drveće. Bio je on i umiljat povjetarac kojeg željno očekujemo u vrućim srpanjskim danima, a bio je i nemio, oštar sjevernjak koji probija krzno najtoplije zimske bunde.“ (Škrinjarić 2000: 132)

Vjetar, umoran od naporna rada, odlazi na malo, mirno jezero. Zemlju je pri-

tisnula teška žega koju Vjetar odluči zaustaviti nakon što je čuo razgovor dvojice mališana koji su bezuspješno pokušavali natjerati zmaja da poleti. Dojmio ga se njihov razgovor i zabrinutost hoće li vjetar više ikada uopće doći te se ponovno vratio na svoj posao. I u priči *Vjetar u čamcu* vjetar se odlučio malo odmoriti, ovoga puta u drvenom, napuštenom čamcu koji je usamljen tugovao. Ali ni tu se nije uspio dugo odmarati – odgurao je čamac do obale gdje ga je pronašao dječak. Nestašni, ali dobri vjetar ubrzo je ugledao i gumeni čamac – igračku s medvjedom i lutkom u njemu, pa je i njih vratio djevojčici na obalu.

Andersen je oživio vjetrove i dao im ključnu ulogu u bajci *Rajski vrt*. Ima ih četiri: Sjeverac, Zapadnjak, Južni vjetar i Istočnjak, a žive u Špilji vjetrova sa svojom majkom. Jaki su i tvrdoglavi, kako kaže njihova majka, pa ih ona mora često kažnjavati vezivanjem u vreći. I oni su skloni nestašlucima i imaju raščupane brade, ali Andersenovi vjetrovi nisu samo bezazleno nestašni – skloniji su okrutnosti i bezobzirnosti, s ubilačkim i rušilačkim nagonima, što ipak više odgovara realnom životu, nego bajkovitom diskursu. Tako Južni vjetar priča:

„(...) Prošla je jedna karavana i vidio sam kako su ubili svoju posljednju devu kako bi utražili žeđ, ali u toj je životinji bilo posve malo pričuvne tekućine. Sunce je neprekidno putnicima pržilo glave, a pijesak im je noge opekao. (...) Valjao sam se po sitnome laganom pijesku i uskovitlao ga u velike stupove. (...) Jednogrba je deva užasnuto zastala. Trgovci iz te karavane zamotali su glave u svoje kaftane i pali ničice preda me kao da sam njihov bog Alah. Sada su svi oni zakopani, a pješčana se piramida uzdiže nad njihovom karavanom, ali kad se ja jednom vratim onamo, bit će dovoljno samo otpuhati taj pijesak, pa će im sunce izbijeliti kosti.“
(Andersen 2005: 14)

SNIJEG I SNJEGOVIĆI

H. Ch. Andersen oživio je snijeg, pojavu tako dragu svoj djeci, te mu dao dimenziju fantastičnoga i bajkovitoga. Tako će iz snježnoga kovitlaca izrasti Snježna kraljica koja će živjeti u svojem carstvu leda i snijega, ali oživjet će i obični snjegović koji se rodio uz „radosne poklike dječaka, pozdravljen zvukom praporaca i pucketanjem biča sa saonica.“ (Andersen 1986: 230)

Snješku će pas iz dvorišta davati životne lekcije, učiti ga o ljudskoj naravi i običajima, a on je samo želio ući u kuću i ogrijati se pokraj peći čiji ga je plamen

mamio. Na kraju je, dolaskom toplijih dana, nestao.

I kod S. Škrinjarić čest je motiv snijega. Ona je uobličila *Ozbiljnog snjegovića* kojega je napravio ozbiljni dječak te opisala što sve rade i kada putuju snjegovići u istoimenim bajkama. Ona nudi jednu vedriju viziju njihova života koji ne prestaje s toplijim danima, već samo mijenja mjesto stanovanja. Tako njezini snjegovići, kada osjete da stižu topliji dani, putuju na sjever. Složni su i upozoravaju jedan drugoga da je vrijeme polaska: „Mi snjegovići trebamo se međusobno potpomagati, a kad dođe vrijeme, potajno otputovati.“ (Škrinjarić 1994: 93)

Dok se Andersenov snjegović samo želio ogrijati kraj peći, snjegović S. Škrinjarić to je i učinio u *Nevjerojatoj priči*. Bio je zimogrozan, jako je volio sunce, a u svojem stanu grijao se uz električnu peć i pokrivač vunenim pokrivačem. Jednom mu je u posjet došao jednako zimogrozan sjeverni medvjed pa su skupa pili čaj, grickali kekse i pušili lulu i tek usput se osvrnuli na ljudsku nemaštovitost i tvrdokornu realističnost u kojoj nema mjesta pojavama koje proturječe zakonima prirode: „Smiješno je kad ljudi govore da se snjegovići tope.“ (Škrinjarić 1972: 10)

ALEGORIČNO PRIKAZANA GODIŠNJA DOBA I MJESECI U GODINI

Proljeće, Ljeto, Jesen i Zima u bajkama H. Ch. Andersena i S. Škrinjarić oživljuju i postaju veseli mladići, djeca, slikari, starci, koji imaju moć mijenjati prirodu. I ovdje im je priroda glavni izvor inspiracije, a opise mijenjanja prirode prate oduševljenje, divljenje i radost prema njoj. Opisi su im minuciozni, točni i lirski zaneseni, što potvrđuje da su oboje dobro poznavali prirodne cikluse, floru i faunu. Oboje najčešće opisuju prirodu u vrijeme proljeća ili zime.

U bajci S. Škrinjarić *Proljeće s kišobranom* Proljeće je slikar koji živi u veseloj kućici na rubu šume:

„Čovjek je bio uvijek odjeven u vesela odijela živih boja, a u zapučku bi svakoga dana nosio drugi cvijet: visibabu, ljubicu, jaglac, tratinčicu, spomenak, ali i ružu, božur, orhideju ili runolist. Provodio je čitave dane u slikanju mladih voćaka u prvom cvatu, zelenih travnjaka i pašnjaka, bjelogorične šume, nebeskog plavetnila, ptica koje se vraćaju s juga, neizmjerljivog svijeta kukaca...“ (Škrinjarić 1994: 9)

Andersen ulogu Proljeća daje djeci:

„U visini kružile, dolazeći s juga, prve dvije rode. Na leđima svaka donijela lijepo djetesce: jedna dječaka, druga djevojčicu. Djeca poljupcem pozdraviše zemlju, a kud su stupala sitnim nožicama, bijelo cvijeće izbija-
lo ispod snijega. (...) Zime bijaše nestalo, a lijepa djeca proljeća zasjedoše na prijestolje godine. (...) Kamo god se ono dvoje djece okrenulo, svuda izbijali zeleni pupovi po grmlju i drveću, trava rasla za njihovim stopama, a polja bivala sve ljepša, zaodijevala se nježnim zelenilom.“ (Andersen 1986: 206-207)

Andersen će u bajci *Dvanaest putnika* opisati i oživiti svih dvanaest mjeseci, donoseći ukratko njihova najvažnija obilježja. S. Škrinjarić najčešće piše o veselom, razigranom, nestašnom, zelenom proljetnom mjesecu – travnju, te o veljači. Travanj je prikazan kao mladić sklon šali i sitnim nestašlucima, a poistovjećen je u njezinim bajkama s proljećem – on je simbol proljeća.

„Umjesto bunde Travanj je nosio ogrtač ispletan od zelene trave, zeleni lovački šešir i zelene naočale protiv sunca. On je volio zelenu boju više od modre i bijele, pa bi čak i oblake bio pozelenio da je to bilo u njegovoj moći. (...) Želio je da svijetu donese što više zelenila; to je bio njegov jedini posao.“ (Škrinjarić 1994: 13)

Nestalnost ranoga proljeća Andersen prikazuje opisujući Travanj:

„Na izgled bijaše žustar momak, a ipak nije mnogo obavio, jer je mnogo svetkovao.

– Sad ovako, sad onako: takva mi je ćud – govoraše Travanj. – Čas kiša, čas sunce; ovdje iseli, ondje useli, jer sam i selidbeni posrednik, ja pozivam na posmrtno *daće, smijem se i plačem! U kovčegu nosim ljetna odijela, ali bi ludo bilo da ih obučem.*“ (Andersen 1986: 227)

Slično je i S. Škrinjarić okarakterizirala Travanj i nepredvidivo vrijeme koje on donosi u bajci *Travanjski cirkus*. S lakrdijaškom kapom na glavi, mladi momak Travanj osniva vlastiti cirkus:

„– Vrijeme je kao stvoreno za šalu – mislio je Travanj, to veselo i obijesno momče u svijetlozelenoj suštavoj kabanici u boji proljetne trave. (...) Svi pogledaše nebo, a na njemu sunce žarke proljetne boje. No, uskoro se pojavi oblak. Sunce kao da se na to naljutilo. (...) Oblak i sunce igrali su se skrivača i lovice! Napokon se oblak od silnog trčanja i skrivanja umorio, pa je iz njega pala kiša.“ (Škrinjarić 1994: 33-34)

Ludo vrijeme u travnju opisat će i u *Bajci o vrtnom patuljku* gdje djeca, uz pomoć vrtnoga patuljka i personificiranih godišnjih doba, zbijaju prvoaprilsku šalu

za ozbiljne ljude. U jednom jedinomu danu izredat će se sva četiri godišnja doba. Prvo je izišlo Proljeće i donijelo vedro i plavo jutro ispunjeno ptičjom pjesmom. Slijedilo ga je Ljeto s teškom omarom, a potom se olakšalo uz ljetnu kišu. Proljeće je razvedrilo nebo, a Jesen je skinula lišće s drveća i donijela maglu i hladnoću. Na koncu je stara Zima sve iznenadila snijegom. Oboje prikazuju Veljaču kao nestašnoga veseljaka, obilježenoga prerusavanjem i karnevalskim zabavama:

„(...) bijaše to veseljak, priređivač komedija, maskerada i svih mogućih zabava. (...) Želim da razveselim i druge i sebe, okrećem brigu na veselje, jer je meni između sviju u obitelji dosuđen najkraći život: živim svega devedeset i osam dana! (...) Ja sam Kraljević karneval i putujem pod imenom Veljača.“ (Andersen 1986: 226)

Tako će i S. Škrinjarić reći:

„Februar je najkraći od svih mjeseci; to je poznata činjenica i o tome više nitko ne razmišlja osim samog Februara. On je kratak mjesec, ali veseo i prijazan, a kad mu se pruži prilika, on priređuje iznenađenja.“ (Škrinjarić 1994: 85)

Ona će svoju priču o Februaru i nastaviti te će napisati cijeli ciklus o tome mjesecu. Objasniti će zašto ima samo dvadeset i osam dana, opisat će njegov karakter:

„U davno, pradaavno doba bilo je mnogo toga drugačije nego danas. Jedanaest mjeseci u godini imalo je tada po trideset dana, a naš najkraći mjesec, veseli Februar – čak trideset i pet. (...) Dakle, veljača po imenu, a po prezimenu Februar, imao je najviše dana, ali nije bio nimalo ohol. Radio je svoj posao savjesno i poklanjao dane ljudima na opće zadovoljstvo. Bio je ljepuškast, ugodan i veseo.“ (Škrinjarić 1972: 40)

ZAKLJUČAK

Hans Christian Andersen i Sunčana Škrinjarić imaju mnogo dodirnih točaka: često koriste formulaične početke i završetke, skloni su ponavljanju istih likova u više priča te korištenju istih motiva. Oboje imaju notu didaktičnosti i sentimentalnosti, koriste motive cvijeća, vjetrova, godišnjih doba, snijega, predmeta, a nisu zanemarili ni socijalnu tematiku. Najveća poveznica tih dvaju pisaca je priroda koja je izvor inspiracije, poprište čudesnih zbivanja i glavni lik. I H. Ch. Andersen i Sunčana Škrinjarić obogatili su dječju književnost cijelom paletom novih likova, likova koji su nositelji ljudskih osobina, ali su često od njih mnogo bolji i

iskreniji. Puževi, ježevi, slavuji, žune, gljive, mahovine, balegari, vjetrovi, snijeg, mjeseci i ostali nositelji svevremenskih istina u njihovim pričama potvrđuju nam iskonsku i iskrenu povezanost autora s prirodom koja ih okružuje, a s kojom je suvremeni čovjek izgubio doticaj. Ljudi su, već kod Andersena, gradeći dvorce zapravo izgradili usamljeni svijet materijalnih vrijednosti, a time otvorili ponor u koji polako padaju i njihove moralne značajke. Što je veće materijalno bogatstvo, to je veći odmak od prirode koja pak romantičarski i bajkovito odgovara i na zlo i na dobro koje ju okružuje, kod Andersena često uzvraća okrutnošću, a kod Škrinjarić oprastanjem i razumijevanjem ljudskih slabosti. Često pišu o istim likovima, ali im poimanje nagrade i kazne nije jednako. Pišući o mjesecima i godišnjim dobima, oboje ih prikazuju s osobinama kakve imaju u stvarnosti ili barem kakvima ih ljudi doživljavaju. Oboje će pisati o naizgled nevažnim temama i donositi prividno nezanimljive likove, ali će im udahnuti život koji je kod Andersena malo ozbiljniji, kod Škrinjarić malo sentimentalniji, a kod oboje, gledajući iz današnje perspektive – vječan.

Sličnosti primijećene u bajkama S. Škrinjarić ne moraju nužno biti posljedica Andersenova utjecaja. Iako često obrađuju slične motive i teme, ne rade to na isti način, a tematsko-motivska preklapanja možemo pronaći u opusu većine pisaca.

LITERATURA

- Andersen, Hans Christian. 1986. *Bajke i priče*. Zagreb: Mladost.
- Andersen, Hans Christian. 2005. *Zaboravljene bajke*. Zagreb: Znanje.
- Crnković, Milan. 1971. *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Crnković, Milan i Dubravka Težak. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Donat, Branimir. 1974. Lirska pričanja. *Umjetnost i dijete*, 5 (27): 63-64.
- Hranjec, Stjepan. 2004. *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
- Idrizović, Muris. 1984. *Hrvatska književnost za djecu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Milarić, Vladimir. 1972. Magizmi detinjstva. *Republika*, 28 (2): 255-256.
- Pogačnik, Jasna. 2000. Škrinjarić, Sunčana. U: *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac i dr., 701-702. Zagreb: Školska knjiga.
- Škrinjarić, Sunčana. 1972. *Ljeto u modrom kaputu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škrinjarić, Sunčana. 1994. *Dva smijeha*. Zagreb: Slon.
- Škrinjarić, Sunčana. 2000. *Kaktus Bajke*. Zagreb: Školska knjiga.

- Tabak, Josip. 1986. Pogovor. U: *H. Ch. Andersen: Bajke i priče*, 246-248. Zagreb: Mladost.
- Tenžera, Veselko. 1974. Sunčana Škrinjarić: Dva smijeha. *Umjetnost i dijete*, 5 (24, 25): 76-77.
- Težak, Dubravka. 1991. *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Dubravka i Stjepko Težak. 1997. *Interpretacija bajke*. Zagreb: DiVič.
- Zalar, Ivo. 1991. Hrvatski dječji pisci II. *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

NATURE IN FAIRY TALES BY H.CH. ANDERSEN AND SUNČANA ŠKRINJARIĆ

Abstract

This paper aims to present common characteristics of work of H. Ch. Andersen and Sunčana Škrinjarić by means of parallel analysis of their fairy tales and stories. Special emphasis has been put on motifs and characters taken from nature; nature is the source of inspiration, a scene of magical events and the main character. Both of them speak through the characters of plants, animals, wind, snow and a snowman, seasons and months, through allegory and anthropomorphization about people, human characteristics, sufferings and joys, putting forward their own life experiences and projecting human relations in society. Formulaic beginnings and endings are frequent. They both tend to repeat characters and motifs in more stories. Both of them have a sense of didacticism and sentimentality but still they differ in their understanding of life and life cycles as well as in distinctive and recognizable style.

Keywords: *Hans Christian Andersen, Sunčana Škrinjarić, fairy tales and stories, characters and motifs from nature*

